

РОЛЬ І МІСЦЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

А.Д.Корягіна, аспірант

Державний агроєкологічний університет, м. Житомир

У статті розглянуто основні питання щодо ролі та стану сільськогосподарських виробничих кооперативів з врахуванням динамізму структурних перетворень, які відбуваються в аграрному секторі.

Постановка проблеми. Докорінні аграрні перетворення, що супроводжують ринкову трансформацію аграрного сектора національної економіки, спрямовані на підвищення його результативності, ефективності та конкурентоспроможності. Одним з результатів аграрної реформи є виникнення підприємств різних організаційно-правових форм. Однак в ситуації, коли ще значна частина сільськогосподарських формувань знаходиться в процесі кардинальних змін відносин власності, організації виробництва, системи управління тощо, принципово важливо зберегти існуючі майнові комплекси, виробничу та соціальну інфраструктуру, сівозміни, кваліфіковані кадри тощо. За таких умов організаційно-правовою формою підприємства, що, з одного боку, зберігає переваги великомасштабного виробництва, а з іншого – є адекватною завданням ринкової трансформації, виступають сільськогосподарські виробничі кооперативи.

Стан вивчення проблеми. Вагомий внесок в розвиток теоретичних засад проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації внесли класики кооперативної думки – М.Туган-Барановський, О.Чаянов, М.Кондратьєв, Б.Мартос, І.Ємельянов, О.Анциферов. На сучасному етапі у цьому науковому напрямі плідно працюють вітчизняні економісти-аграрники П.Березівський, Ф.Горбонос, В.Зіновчук, О.Крисальний, М.Малік, В.Месель-Веселяк, О.Могильний, А.Молдаван, О.Онищенко, Н.Павленчик, Ю.Ушкаренко,

І.Червен, Г.Черевко, юристи-аграрники В.Семчик, Н.Титова та ін. Проте далеко не всі теоретичні та прикладні проблеми розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів вивчено достатньою мірою. Окремі питання щодо ролі та стану сільськогосподарських виробничих кооперативів потребують уточнення, також слід враховувати динамізм структурних перетворень, які відбуваються в аграрному секторі і орієнтують його на роботу в конкурентному середовищі. Все це визначає актуальність даної проблеми та зумовлює необхідність проведення даного дослідження.

Завдання і методика досліджень. Дослідження присвячене теоретико-методологічному обґрунтуванню та розробці практичних рекомендацій щодо організаційно-економічних засад ефективного функціонування виробничих кооперативів в сільському господарстві перехідного періоду.

У процесі дослідження використано загальнонаукові методи: індукції і дедукції, узагальнення, системного аналізу явищ, що вивчаються, синтезу, як прогнозування перспективи вирішення проблеми. Щодо спеціальних методів економічного дослідження, при здійсненні оцінки стану сільськогосподарських виробничих кооперативів в умовах ринкової трансформації аграрного сектора застосовувався метод порівняння та спостереження, для наочного відображення одержаних результатів – табличний і графічний, для обґрунтування економічної ефективності функціонування останніх – розрахунково-конструктивний метод.

Для теоретичного узагальнення існуючих підходів до вирішення проблеми використано абстрактно-логічний метод. За допомогою статистично-економічного методу проаналізовано основні показники динаміки виробничих кооперативів. Також у даній статі відображено матеріали статистичних звітів Головного управління статистики у Житомирській області.

Результати досліджень. Сучасний розвиток виробничої кооперації в Україні представлений двома рівнями: первин-

ним та у формі виробничого кооперативу. Перший являє собою просту співпрацю виробників сільськогосподарської продукції у формі різнобічної допомоги технікою, обладнанням, трудовими ресурсами під час обробітку ґрунту, збору врожаю, збуту продукції тощо. Іншим рівнем розвитку виробничої кооперації в Україні є виробничий кооператив. У Законі України “Про кооперацію” під терміном “виробничий кооператив” розуміється кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку [6].

Крім цього, виробничий кооператив, як і будь-яке підприємство в Україні, вимагає юридичної реєстрації, його діяльність є не що інше, як підприємництво, спрямоване на одержання прибутку, чого вимагають умови товарного виробництва. Проте, метою діяльності кооперативу є «не добування найбільшого прибутку на витрачений капітал, а навпаки, збільшення через спільне господарювання трудового доходу своїх членів або зменшення їхніх видатків», тобто, «не найбільший прибуток, а найбільший добробут членів кооперативу» [1].

У фазі активізації аграрної реформи, що почалася в 1999 р., сільськогосподарські виробничі кооперативи виявилися найрозповсюдженішою організаційно-правовою формою новостворених сільськогосподарських формувань (близько 25% усіх реформованих підприємств). Це пояснюється в першу чергу їх прагненням зберегти цілісні майнові комплекси, виробничу та соціальну інфраструктури, кваліфіковані кадри, науково обґрунтовані сівозміни, а також здатністю використовувати переваги великомасштабного виробництва [1]. Але, доводиться визнати, що, незважаючи на всі переваги цієї форми організації виробництва і праці, кількість кооперативів в аграрній сфері економіки України не зростає, а навпаки, зменшується (табл. 1).

Так, у 2004 р. в Житомирській області функціонувало 52 сільськогосподарські виробничі кооперативи, які мали пло-

щу сільськогосподарських угідь **55,2** тис. га, із якої **46,8** тис. га було під ріллею. У **2006** р. спостерігаються наступні зміни: загальна кількість виробничих кооперативів зменшилася до **34**, площа сільськогосподарських угідь до **34,1** тис. га, з яких ріллі – **28,9** тис. га. Щодо середньорічної чисельності працюючих, то цей показник у **2006** р. порівняно з **2004** р. також зменшився і становив **4172** і **2222** осіб відповідно (табл. 2).

Таблиця 1

Кількість діючих підприємств різних організаційно-правових форм в Україні

Організаційно-правові форми підприємств	Роки			2006 р. +/- до 2004 р.
	2004 р.	2005 р.	2006 р.	
Всього підприємств	58575	57877	57858	- 717
Господарські товариства	8172	7900	7545	- 627
Приватні підприємства	4054	4123	4112	- 58
Виробничі кооперативи	1727	1521	1373	- 354
Фермерські господарства	42533	42447	42932	+ 399
Державні підприємства	395	386	371	- 24
Підприємства інших форм господарювання	1694	1500	1525	- 169

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Виробничі кооперативи, як правонаступники колишніх КСП, на початковому етапі свого існування зберегли майнову базу краще за підприємства інших організаційних форм, проте вони значно поступаються останнім якісним складом своїх активів [1]. Отже беручи до уваги цей факт та несприятливий вплив негативних явищ, які мають місце в аграрному секторі сьогодення, можна пояснити відносно низьку результативність господарської діяльності виробничих кооперативів (табл. 3).

Економічний розвиток сільськогосподарських виробничих кооперативів та їх місце в аграрному секторі нашої країни знаходиться в прямій залежності від їх ефективного функціонування. Однак, як свідчать вище наведені цифри, ефек-

тивність цієї організаційно-правової форми господарювання є на низькому рівні, особливо в тваринництві.

Таблиця 2

Основні показники роботи сільськогосподарських виробничих кооперативів в Житомирській області

Показники	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів – всього, одиниць	52	49	34
Площа сільськогосподарських угідь, тис га	55,2	54,8	34,1
з них: рілля	46,8	44,6	28,9
сіножаті	3,2	3,5	1,3
пасовищ	4,2	5,8	3,4
Середньорічна вартість активів (залишок на кінець року), тис. грн	217163,1	167077,1	113027,3
Середньорічна кількість штатних працівників у сільськогосподарському виробництві, осіб (зайнятих в с/г виробництві)	4172	3451	2222
Виробництво продукції рослинництва – всього, ц	х	х	х
у тому числі: зерно	468080	392483	252500
цукрові буряки	291147	142071	147063
картопля	2874	554	521
овочі відкритого ґрунту	436	25	-
Виробництво продукції тваринництва – всього, ц	х	х	х
у тому числі: молоко	105700	108538	83123
м`ясо ВРХ	12319	12679	10692
м`ясо свиней			

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Висновки. Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що скрутний економічний стан та невисоку результативність сільськогосподарських виробничих кооперативів перш за все слід пов'язувати з вадами, які успадкувала ця форма підприємництва від колишньої системи колективного господарювання та певними негативними наслідками аграрної реформи. Можна зробити висновок, що в процесі реформування відбулися в основному формальні зміни та пристосу-

вання до зовнішніх факторів, а не цілеспрямовані, заздалегідь визначені дії. Це не дало змогу новим формуванням аграрного сектора подолати недоліки системи колективного господарювання та виявити себе конкурентоспроможними.

Таблиця 3

Фінансові результати діяльності сільськогосподарських виробничих кооперативів в Житомирській області

Показник	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів – всього, одиниць	52	49	34
Прибуток, тис. грн	138,9	2348,0	-
Збиток, тис. грн	-	-	502,7
Рентабельність, %	0,4	5,5	-1,2
Прибуток (збиток) від реалізації, тис. грн:	х	х	х
зернових	3042,6	984,0	-383,0
цукрових буряків	-629,1	-998,7	-877,0
картоплі	-21,7	-27,4	-1,7
овочів	-0,3	-0,1	-0,2
ВРХ	-3369,3	-719,3	-4535,0
свиней	-178,3	749,2	-694,0
молока	-499,3	1248,7	-829,2

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Проте, виробничі кооперативи мають значну питому вагу в загальному виробництві сільськогосподарської продукції, площі земельних угідь та достатньо забезпечені основними засобами. Крім цього, вони сприяють працевлаштуванню населення та виконують важливі соціальні функції не властиві підприємствам інших організаційно-правових форм, компенсуючи певним чином несприятливі наслідки докорінних перетворень аграрного сектора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурачек І.В. Розвиток виробничих кооперативів в сільському господарстві перехідного періоду: автореф. канд. дис. / І.В. Бурачек — К., 2005.
2. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / Витанович І. — Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964.

3. Гончаренко В.В. Кооперативні організації: економічна природа і проблеми відродження в Україні / Гончаренко В.В. — К., 1993.
4. Горбонос Ф.В. Кооперація: методологічні і методичні основи / Горбонос Ф.В. — Львів: Львівський ДАУ, 2003.
5. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. — 2-е вид., доп. і перероб. / Зіновчук В.В. — К.: Логос, 2001
6. Про кооперацію: Закон України // Економіка АПК. — 2003. — №9.
7. Булуй О.Г. Проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарської кооперації в Житомирській області / О.Г.Булуй // Агроінком. — 2000. — №2.
8. Скальський В.В. Статистичне спостереження у сільському господарстві в умовах реформування / В.В.Скальський // Економіка АПК. — 2002. — №7.
9. Українська кооперація: Історичні та соціально-економічні аспекти (збірник статей). Т. 1. — Львів, 1998.
10. Чаянов А.В. Краткий курс кооперации / Чаянов А.В. — М.: Кооперативное издательство, 1925.
11. Шаарс М.А. Кооперативи: принципи і практика / Шаарс М.А. / Пер. з англ. — К.: ВОКА, 1994.